

Traditie in transitie

Traditie in transitie

De plaats van tradities in een
veranderende wereld

Jordi van Kleeff en Johanneke Methorst (Red.)

Buijten & Schipperheijn *Motief* – Amsterdam

Colofon

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door
de Stichting Dr. Abraham Kuiperfonds

© 2016 C.S.F.R. Wageningen

Omslagontwerp: B.SICS, Gouda

Omslagillustratie: Schilderij van Marius van Dokkum, titel: *A Capella*,
olieverf op paneel, 59 x 73 cm, © Marius van Dokkum,
Art Revisited 2016

ISBN 978-90-5881-895-9

Inhoud

Woord vooraf 7

Inleiding 9

Deel I Heden 15

1. **De betekenis van tradities, in het bijzonder in het godsdienstige leven** 17
Prof. dr. ir. Henk Jochemsen
2. **Traditie in discussie** 34
Dr. Teus van de Lagemaat
3. **De omgang met tradities in de hedendaagse gereformeerde gezindte** 45
Drs. Frans van der Veer en dr. Chris Janse

Deel II Verleden 65

4. **Onze vaders hebben het ons verteld** 67
Dr. John van Eck
5. **Trias canonica, naar een herijking van het traditiebegrip** 80
Dr. Ewald Mackay
6. **Het goud van de gereformeerde traditie** 95
Prof. dr. Wim van Vlastuin
7. **Tradities in de diaspora** 109
Dr. Bart Wallet

Deel III Toekomst 123

8. **Dé toekomst: niet mijden maar leiden!** 125
Dr. Tom van den Belt

- 9. De christelijke traditie en onze liberale rechtsstaat** 139
Mr. drs. Geert Jan Spijker
- 10. Missie en traditie** 153
Drs. Jan Ouwehand
- 11. Ruimte voor de ziel** 168
Mr. Herman Oevermans
- Woord van dank** 186
- Personalia** 187

Woord vooraf

Wat heeft een nieuwe generatie nu en straks aan 'oude' tradities? Dat is de vraag die door de initiatiefnemers van bundel en congres de 'hoofd-vraag' genoemd wordt. Opmerkelijk wellicht, dat uitgerekend een afdeling van de *Civitas Studiosorum in Fundamento Reformato* het kennelijk zo ervaart. Als men stevig op reformatorische grondslag staat – denk ook aan de naam van de reünistenorganisatie RRQR (*Reformata quia reformanda* = gereformeerd omdat men altijd weer opnieuw hervormd moet worden) – hoeveel traditie heeft men dan nodig? Van huis uit heeft men er principieel gezien immers niet zo veel mee op. Was de reformatie die we volgend jaar waarschijnlijk dankbaar zullen herdenken niet een 'nee' tegen de traditie, met alle moed die dat destijds kostte?!

Nee, dat was het niet. Althans, het was niet de kern. De tegenstelling tussen de Schrift als enige bron van openbaring en de traditie als 'slechts' menselijk overleveringsproces was niet die van Luther en Calvijn. Ze wisten veel te goed van de belofte van Christus dat de Trooster de kerk de weg zal wijzen in heel de waarheid (Joh. 16:13). Ook zij leefden van het spoor dat de Heilige Geest door de tijden trekt. Ze namen geen afscheid van de traditie, ze weigerden alleen zich door een bepaalde omgang met de traditie van God en zijn Woord te laten vervreemden en afsnoeren.

Vanwaar dan die vraag wat we aan tradities hebben? Nu, dat zal samenhangen met de ontdekking dat er ook heel andere manieren van leven, omgaan met vragen en kijken naar de wereld bestaan. Allemaal verschillende tradities dus. En - nog belangrijker, het heeft ook te maken met de ontdekking van de individualiteit. Dat laatste heeft in onze tijd een hoge vlucht genomen. Wat een waarde wordt er niet gehecht aan authenticiteit! Ik moet en zal mijn eigen weg vinden; wat ik doe en

waarvoor ik leef, als het er maar toe doet en niet onopgemerkt blijft!

Als vanzelf wordt de traditie dan voornamelijk een vraag. Wie vooral denkt in termen van keuzes maken en netwerken, krijgt onherroepelijk een blinde vlek voor de verbanden waarin hij of zij geboren werd en die haar of hem vormden. En al helemaal voor de vraag of daarin God ook met mij bezig is – niet op een manier die mijn persoonlijke eigenheid wegdrukt, maar die integendeel oproept, vormt en tot bloeien brengt.

Het is nog niet zo eenvoudig die blinde vlek weg te krijgen. Het is geen kwestie van een knop omzetten. Er kan immers ook een teleurstelling over en vervreemding van de eigen traditie zijn, waar die wordt ervaren als een ‘leeg testament’. Je dacht iets mee te krijgen dat inhoud en richting bood, maar je voelt je in de kou staan.

Wat hebben we aan ‘oude’ tradities? Nu, de Bijbel is geen boek met waarheden en de traditie is geen codex waarin het allemaal nog eens is vastgelegd. De HEERE gaat levend met de zijnen om. De zijnen hebben Hem – als het goed is – leren kennen in een traditie als geestelijke ruimte, die gevormd is doordat mensen Hem hebben ontmoet en eerbiedig benoemd. Ze hebben zelf het allerheiligst geloof ontvangen en ze tasten nu de traditie af met de vraag wat die te bieden heeft voor de toekomst. Zo verstaan is traditie geen fossiel en evenmin ballast, maar een levende ‘wolk van getuigen’ die ons helpt vandaag onze weg in geloof te vinden, ‘van generatie op generatie’.

Het zou veel kunnen betekenen als we door deze bundel en het congres weer oog voor deze dingen krijgen.

Prof. dr. G.C. den Hertog

*Hoogleraar Systematische Theologie aan de Theologische Universiteit
Apeldoorn (TUA)*

Inleiding

Jordi van Kleeff & Johanneke Methorst (red.)

Hoewel in de studentenwereld bepaalde tradities doorgaans hoog in het vaandel staan, is er wel degelijk de mogelijkheid dat u bij het gebruik van het woord *traditie* een negatieve dan wel cynische reactie krijgt. Reden hiervoor is de associatie die het woord vaak heeft met de gang van zaken in de kerk waarin men is opgegroeid. Dikwijls volgt er een verhaal over de starheid van oudere generaties en de schijnbare onveranderlijkheid van bepaalde (verouderde) opvattingen, liturgie en zang. Bovendien leveren tradities in de maatschappij ook de nodige onenigheid op, waardoor men zich afvraagt wat de zin ervan is en waarom het zo moeilijk is om tradities te veranderen.

Toen de lustrumcommissie zich in april 2015 bezon op een thema voor het IXe lustrum van C.S.F.R. Dei Gratia, werd al snel duidelijk dat het thema zich moest toespitsen op tradities in kerk en maatschappij. We vroegen ons af of we niet wat kort door de bocht gaan bij het irrelevant verklaren of zelfs afschaffen van tradities. De andere kant van het verhaal, het star vasthouden aan tradities zonder reflectie, leek ons echter ook geen goed idee. We stuitten op een paradox die kernachtig door Stefan Paas werd weergegeven in het boekje *Postmodern Gereformeerd: "Om vitaal te blijven moet men veranderen en om een traditie te blijven moet men niet breken met het verleden"*¹. Zo bezien kan een levende traditie alleen in de synthese bestaan, een synthese tussen fundamentalisme en relativisme, tussen opgeven en doorgeven.

In de bijdragen in deze bundel wordt beschreven hoe de houding van mensen ten opzichte van tradities verandert, maar ook hoe tradities

1. Paas, S. (2009). 'Nieuwe structuren voor de gereformeerde geloofsbeleving,' in Houtman, D. en Groot, G. (2009). *Postmodern Gereformeerd; naar een visie op christen-zijn in de hedendaagse belevingscultuur*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief, p.134.

een verandering in mensen teweeg kunnen brengen en hoe bepaalde tradities een verandering in de geschiedenis hebben ingezet. Er wordt beschreven hoe de christelijke traditie in de toekomst positieve veranderingen zou kunnen brengen in kerk en maatschappij. Vandaar dat als titel voor deze bundel *Traditie in Transitie* is gekozen. We hopen dat deze bundel het gesprek mag voeden dat gaat over de traditie in transitie. Een gesprek dat hopelijk mag leiden tot een transitie in het denken, een transitie waardoor in het denken van onze generatie ook weer plaats komt voor tradities.

Zin en betekenis

Kenmerkend voor deze tijd is de vraag naar de zin van dingen, zo ook naar de zin van traditie(s). Men verlangt een bepaalde reden achter of een bepaald effect van een handeling, ritueel of gewoonte. Als die reden niet zichtbaar is, neemt men al snel een negatieve en soms zelfs vijandige houding aan ten opzichte van de huidige manifestatie van de eigen traditie. Maar is het wel juist om de vraag te stellen naar de zin van tradities?

Hoewel de feitelijke manifestatie van tradities geen zin of nut lijkt te hebben, gaat er wel een wereld van betekenis door open die verder en dieper gaat dan wat op het eerste gezicht als nuttig kan worden gezien. In het boek *Religie in de 21ste eeuw* gaat filosoof Herman de Dijn in op tradities als ‘een wereld van geïncarneerde betekenissen’². Hij zegt hierover:

‘Het behoort echter tot het ware geloof in de betekenis om in de herhaling te vertrouwen dat men participeert in dezelfde betekenis, dat men erfgenaam is van opeenvolgende geslachten gelovigen en martelaren. (...) Een religieuze traditie is dus niet zomaar een zaak van en voor individuen op uitzonderlijke momenten. Ze neemt op een of andere manier het hele menselijke leven in zijn gemeenschapsdimensie in zich op. Via haar rituelen en voorschriften biedt ze bijvoorbeeld de mogelijkheid om ook met het ondenkbare en onaanvaardbare om te gaan: met lijden, ziekte dood en kwaad, maar ook met de soms ondraaglijke banaliteit en betekenisloosheid van het alledaagse leven.’³

2. Dijn, H. de (2006). *Religie in de 21ste eeuw*. Kapellen: Pelckmans – Klement.

3. De Dijn, P. (2006). p. 19 & 21-22.

In een godsdienstige traditie wordt een verbinding gelegd met het verleden, gemeenschappelijk wordt een poging gedaan met God in verbinding te treden. Tradities zijn de diep uitgesleten sporen van het voorgeslacht dat heeft geleerd vormen te vinden om verbinding te zoeken met God, maar ook om met de gebrokenheid en onzekerheid van het leven om te gaan. In deze bundel worden die sporen opnieuw onder de aandacht gebracht en wordt stil gestaan bij de betekenis ervan.

Indeling van de bundel

In deze bundel wordt gezocht naar betekenis van de traditie en van daaruit wordt gekeken naar een mogelijke vertaling van die betekenis naar een transitie van de traditie of van het daarin belichaamde geloof. In het eerste deel, *heden*, worden tradities filosofisch en sociologisch beschouwd waarna in het tweede deel, *verleden*, de geschiedenis achter de traditie wordt opengelegd om zo haar betekenis te achterhalen. Het laatste deel, *toekomst*, is erop gericht nieuwe perspectieven te bieden voor de traditie in kerk en samenleving.

Kijkend naar de genoemde paradox is de vraag: hoe kan een traditie, wortelend in het verleden, relevant zijn en blijven? Hoe kunnen we die traditie *Behoorlijk Behouden*? Twaalf auteurs met verschillende achtergronden hebben met ons over deze vraag nagedacht, zodat de bundel een geheel vormt en de artikelen logisch op elkaar volgen en op elkaar teruggrijpen.

In het eerste deel, *heden*, wordt door *Henk Jochemsen* nagegaan wat een traditie is en hoe momenteel omgegaan wordt met tradities in kerk en samenleving. Volgens Macintyre is de traditie waarin de mens leeft een van de aspecten waardoor het morele leven gestalte krijgt. De traditie biedt de mens een kader, een manier van denken en leven, een levensbeschouwing. Dit hoofdstuk is een beschouwing van het belang van dit kader, een analyse van de filosofische duiding van tradities en een onderzoek naar de geestelijke werkelijkheden achter tradities. Ook de Nederlandse samenleving kent specifieke tradities en in ons discussieland is het onvermijdelijk dat deze regelmatig onder vuur liggen. Tradities dienden ooit als bindmiddel, ze behielden een samenleving als eenheid, ze verbonden mensen onderling. *Teus van de Lagemaat* gaat na hoe de Nederlandse tradities tot stand zijn gekomen, wat hun sociolo-

gisch nut is en of ze in onze veranderende samenleving nog wel werken als bindmiddel of dat ze juist verdeeldheid veroorzaken. Om de discussie toe te spitsen op onze eigen, reformatorische traditie, onderzoeken *Frans van der Veer* en *Chris Janse* de huidige, veranderende omgang met tradities binnen de gereformeerde gezindte. Wat verandert er in hedendaags reformatorisch Nederland? Hoe gaan de jongere generaties gereformeerden om met tradities en welke discussies spelen daaromtrent binnen de gereformeerde gezindte?

In het tweede deel, *verleden*, wordt een stap teruggedaan naar het verleden om te kijken en te leren van het ontstaan en het gebruik van tradities in vroeger tijden. *John van Eck* beschrijft hoe de tradities van het volk Israël uit de tijd van de Bijbel doorgewerkt hebben in het vroege christendom van het Nieuwe Testament. Hij legt uit wat we kunnen verstaan onder Bijbelse tradities en wat de praktijk en de waarde van deze tradities is. *Ewald Mackay* pakt de draad vervolgens op bij de vroegchristelijke traditie, hij geeft een kort overzicht van het gedachtegoed dat ten grondslag ligt aan de christelijke traditie waarbij hij vroegchristelijke en middeleeuwse denkers als Augustinus en Thomas van Aquino behandelt. Hij laat zien dat deze traditie in het heden nog steeds relevant is. Deze tradities liggen echter wel onder vuur door ontzuiling en secularisatie, in het bijzonder de traditie van na de reformatie. *Wim van Vlastuin* beschrijft deze tradities en de rijkdom die deze met zich meebrengen. Hij duidt de relevantie van deze tradities naar inhoud en vorm. Toch is het ook in een gesecculariseerde samenleving mogelijk tradities te behouden. *Bart Wallet* neemt hiervoor het joodse volk als voorbeeld. Ondanks de diaspora is het dit volk gelukt als subcultuur eigen tradities in stand te houden.

Tenslotte, in het derde deel, *toekomst*, wordt vooruitgeblikt naar de potentiële waarde van tradities in de toekomst. Willen we echt werken aan een toekomst voor de wezenlijke inhoud van onze traditie, aan het *behoorlijk behouden* ervan, dan moeten we open ogen hebben voor de basis van onze traditie. De basis ligt in de betekenis die veel verder rijkt dan slechts een historisch gebeuren; door te leren van vroegchristelijke kerkvaders blijkt dat onze traditie niets aan kracht heeft ingeboet. In het eerste deel van de bundel komt al naar voren dat binnen de bevindelijk gereformeerde traditie een wereldmijdende houding is ontstaan.

Tom van den Belt beschrijft hoe we door revitaliseren van de traditie van een mijdende houding zouden kunnen overgaan naar een leidende houding. Om ook in de maatschappij in een leidende positie dienstbaar te zijn, is het goed om de wortels van de christelijke traditie na te gaan, evenals die van de liberale traditie. *Geert Jan Spijker* laat in zijn bijdrage zien hoe deze tradities met elkaar verweven zijn en toont het belang aan van beiden de geschiedenis te kennen. Vervolgens wordt de overstap gemaakt naar andere culturen; tradities zijn namelijk voor elke gemeenschap specifiek. In zending en evangelisatie kan het lastig zijn om te gaan met integratie van tradities in nieuwe, soms seculiere gemeenschappen. *Jan Ouwehand* beschrijft de manier waarop nieuwe kerken in evangelisatiegebieden worden gesticht, de visies van zendings- en evangelisatieorganisaties, diverse wijzen waarop tradities geïntegreerd kunnen worden en de lessen die hieruit getrokken kunnen worden. Hiervoor is het in elke nieuwe situatie van belang te onderzoeken hoe het Woord voet aan de grond kan krijgen. Tot slot: de traditionele kerk staat vaak op afstand van de maatschappij, maar wellicht zijn er mogelijkheden de leden daarvan, met behoud van hun fundament, deel te laten nemen aan de maatschappij. Met een autobiografische insteek bespreekt *Herman Oevermans* hoe bepaalde cultuurontwikkelingen ook de kerken parten hebben gespeeld en komt hij tot suggesties ten aanzien van de wijze waarop de (bevindelijk) gereformeerde traditie gerevitaliseerd en op een vruchtbare wijze doorgegeven kan worden.

Tot slot

We hopen dat de bijdragen in deze bundel nieuwe inzichten mogen geven over traditie in haar complexiteit. Hiermee zal het laatste woord zeker nog niet gezegd zijn. De hartgrondige wens is dat deze bundel het gesprek over tradities aanmoedigt en verdiept, opdat onze traditie geen struikelblok wordt voor het geloof van onze en latere generaties. Dat onze vereniging, vijfenveertig jaar geleden begonnen onder de naam *Dei Gratia*, gegrond mag blijven in Gods genade, welke mede in de weg van de traditie aan ons bekend werd gemaakt.